

XXVI.

Városmajor, 2005. december 15.

KI ADOTT NEKÜNK MEGBÍZATÁST?

'74 nyarának végén meg kellett állnom. Hiába vettem be esténként altatót, az sem segített. Nappal is használhatatlan voltam. Édesanyám már megvette a lakást Kamilla nővérem közelében az Örs vezértéri lakótelepen, és egyedül éltem a mátyásföldi házban. Elmentem az Sztk-ba s kértem beutalót egy idegklinikára. Azt mondták, hogy az nem megy olyan egyszerűen, de ha jó nekem a József Attila kórház is, akkor mehetek azonnal. Nem értettem a kérdésüket:

- Orvosi kezelésben részesülök ott?
- Persze, hogy részesülök, de az afféle zárt intézet...
- Akkor minden rendben – válaszoltam.

Megírták a papirosomat, s én bevonultam az intézetbe. Ott volt az újlaki templom felett Óbudán, a magasban, gyönyörű volt a kilátás. Egy Süle Ferenc nevű orvos kezébe kerültem. Elmondtam neki a bajomat. Kikérdezett, s én mindent vallottam neki, amiről gondoltam, hogy érdemes tudnia. Egyről nem tájékoztattam őt, mert nem gondoltam, hogy az is érdekes lehet számára. Eszembe se jutott, csak most, hogy több mint harminc év múlva gondolkodom akkori állapotomon, fogok gyanút. Valamilyik nyári lgy-omon elhatároztam, hogy leszokom a jó tíz éve elkezdett cigarettázásról, mert hát még sem illik a Bokor-alapítóhoz(!) meg a nagy szentüléshez ez a pöfékelés. Nem volt még akkoriban nikotin-tapasz. *Ein Mann, ein Wort...*, leteszem és kész. Süle sem kérdezett semmi ilyesmit, hogy tájékoztathattam volna.

Számomra az intézet fegyelme semmiféle nehézséget nem jelentett. A noviciátus elmondhatatlanul zártabb világ volt, mint a József Attila, nem is szólva a Fő utcáról meg a Gyűjtőről. Kijárkálni nem lehetett, s talán hetenként volt egy látogatási nap, ha valakitől hisztériázás miatt meg nem vonták ezt a kedvezményt. Hamarosan szorosabb kapcsolatba kerültem Süle Ferencsel. Mivel az Intézet is gyakorolta a csoportterápiát – merő újdonság lehetett ez akkoriban –, megmutattam neki azt a tanulmányt, amelyet nemrég Barcza Barna írt lelkivezetési gyakorlatunkról, melyben benne volt a három elszámolás is. Elolvasta, s csak ennyit mondott:

- Jó, csak meg ne bolonduljon tőle az, aki csinálja.

Hetenként volt csoportterápia. Mindenki beszélt arról, amiről akart. Süle csak ült és hallgatott. A betegek általában életkörülményeikben találták idekerülésük okát. Az egyik asszony beszámolt alkoholista férjéről, akinek viselkedése miatt került volna ő ide. Ekkor megszólalt:

- Gondolja meg asszonyom, hogy egy lityi bor is többet jelentett már a férje számára, mint maga!

Nem teketóriáztak sokat ott az emberekkel. Magam a csoportterápián csak a bölcsességeimből közöltem egyet és mást, s nem viselkedtem gyógyulásra váró alanyként. Sülét ez nem zavarta, de megállapította, hogy túlsúlyos vagyok, s böjtje fogott, egy hetesre. Almákat rendelt nekem: kicsiket, savanyúakat, ízetleneket. Egy nap után ennek következtében még jobban kezdett fájni a fejem, s szóltam neki, hogy abbahagynám. Meghallgatott és nem engedett – végig kellett csinálnom a hetet. Látogatóim voltak, de én csak egyre emlékezem: Ancsa jött be Sárával. Sára nem volt még egy éves, az általvetőjében hozta őt anyja, s lerakta egy asztalra. Odajött egy ápolónő:

- Hát ezt meg kell zabálni!

Nem tudom, hány hét után engedtek ki. Akkor már tudtam aludni, s egy kicsit ennek következtében jobban is éreztem magam. A kiengedés előtti napokban kezdett újból zúgni a fejem, panasztam állapotomat Sülének:

– Vissza kell mennie az életbe!

Közeledett a Karácsony. Karácsonyra el kellett készülnie a Karajnak. Jóska állt be helyemre. Meleg Iluséknál folyt a kötetek végső összerakása. Arra már ott voltam én is, s Jóska csak vigyázott, hogy *széjjel ne tépjem testvéreimet*. Nem nekem mondta, csak valamelyikünknek. Éva anyánk is panaszkodott Jóskának rám, hogy nagyon feszült vagyok diktálás közben, s Jóska megkérdezte, hogy szedem-e a bigyulákat, amiket felírtak nekem. Nem nagyon szedtem, de a szólás használt, és azután már rendesebben csináltam. '71-ben egy kötet volt a Karaj, '72-ben kettő, '73-ban négy, s az idén már öt kötet. Éreztük, hogy nem csak pislákolunk, hanem újra élünk, ahogyan éltünk már egyszer 25 évvel korábban. Növekedésünk, gyarapodásunk észlelhető volt mások számára is. A Regnumiak jövendölték is:

– Most majd megint ti következtek...

Arra gondoltak, hogy majd mi megyünk megint börtönbe. Nem úgy lett. '72-re kiengedték a papokat, mindet a börtönökből, csak Lénárd Döncinek nem kegyelmeztek. Puhult a diktatúra, Kádár meglátogatja VI. Pált és büszkén jelenti, hogy nincs már pap börtöneiben. De a pápa jól értesült, és mondja, hogy Lénárd Ödön piarista még ott van. A beszélgetés valamikor '76-ban történik a Vatikánban, Kádár intézkedik, és Dönci is szabadul. Ránk csak majd a '70-es évek végén kerül újra sor, de akkor újra megtöltjük a börtönöket, és tart ez az állapot a rendszerváltozás utolsó pillanatáig.

Az ávó azonban dolgozik ebben a pár börtönmentes évben is. Csak figyel, de már nem börtönözhet, Segít már neki a hierarchia. A hierarchia dolga lesz, hogy megfojtsa azt, ami az ávónak nem tetszik, de a maga eszközeivel már meg nem folythatja. Az ávó észleli, hogy élünk, de ebből számunkra most már nem következik újabb börtön. Ahhoz nekünk hét világrészre szóló botrányt kellett kavarnunk. Talán azért sem következett, mert az ávónak megmagyarázta talán Kádár, hogy mi már megszenvedtük a múltat s jövendőt. Kádár a Helsinkimegállapodás aláírására készült, amely biztosítja a szabadság-jogokat. S így a puhuló, de a harcot fel nem adó diktatúra csak annyit tudott tenni szegény, hogy Lékai László veszprémi püspököt Esztergomba hozatta apostoli adminisztrátornak. Lékai nem volt a 64-ben püspöki tisztre emeltek között. Még a második menetbe sem került bele, csak '72-ben szentelték püspökké. De ő, az ávó készíti jövőnek az embere: '74 elején már ő az esztergomi érseki szék apostoli adminisztrátora, melyet a Szentszék '73-ban megüresedettnek nyilvánít, bár Mindszenty még él, s bár a pápa megígérte neki, amikor '71-ben kicsalták az országból:

– Amíg élsz, te maradsz Esztergom érseke.

Figyelő szemek sejtették Lékai nyomulásából, hogy ő az *eljövendő*, aki majd rendbe tenni rendeltetik, amit az ávó nem tehet már rendbe, s aki folytathatja, amit az ávó kezdett: – érseki jelmondatának szellemében visszavágja (*Succisa virescit*), amit az ávó nem volt képes visszavágni... Még nem látszik, hogy pontosan mit. Mi sem tudjuk még egész pontosan, ő is szegény aligha. Mit? Azt, hogy bennünket vág vissza, s mindazt, amit a földalatti egyház tenni tudott.

A Bokor élete ez időben még mindössze három egyházmegyére terjedt ki: az esztergomira, a vácirra és a fehérvárirra. Lelkigyakorlatainkat ezért a Budapest közelében levő falvak plébániáin tartottuk. Akármilyen titokfegyelemmel dolgoztunk is, az elhárítás rendre tudomást szerzett rólunk: hogy ekkor meg ekkor ebbe és ebbe a faluba készül húsz ember, hogy a plébánia épületében három- vagy négynapos lelkigyakorlaton vegyen részt. Beépített testvérek által szerez tudomást, egyebünnen? Nem tudjuk. Az ávó nem tartóztat le bennünket, vissza sem fordít, amikor leszálltunk a vasútállomáson. Helyette értesíti a területileg illetékes főpásztort, aki pedig kiküldi a színhelyre a püspöki vikáriust (helyettesét) vagy irodavezetőjét, hogy zavarja haza a lelkigyakorlatozókat. Nem sikerült nekik. Kezdték a plébános

meggyúrásával. A plébános vagy Bokor-tag volt, vagy szimpatizánsunk. Ezt mondták az őket meglátogató egyházi méltóságok:

– Akik idejöttek, imádkozni jöttek. Akik idejöttek, a barátaim... Azért van ez a nagy üres ház, hogy imádkozzanak benne. Örülök, hogy jönnek.

Volt magas egyházi látogatóik között olyan is, aki nem adta meg magát könnyen. A plébánostól megtudva, hogy a lelkigyakorlat vezetője *civil* (egy harminc év körüli többgyermekes fiatal mérnök), bemegy a lelkigyakorlatozók közé, s keresetlen egyszerűséggel megkérdezi az említett vezetőtől:

– Magának kiadott erre megbízatást?

Márczi Imrének hívták a fiatal családapát. Az halkán, de határozottan válaszolt:

– Jézus Krisztus.

Ezek után a püspök helyettese nem tudott mást csinálni, mint hogy dolgavégezetlenül hazament. '74-ben még egyikünk sem álmodott arról, hogy tizenöt esztendő múltán majd glasznoszty meg peresztrojka következik. Bent voltunk az egérfogóban, s nem lehetett helyzetünk normalizálódására számítani. Életünket vagy egzisztenciánkat naponként vittük a vásárra. Jézustól kapott megbízatásunkról nem volt papirosunk egy olyan világban, amelyben sokan igyekeztek följegyzéseket készíteni (későbbi néven: III/III-asok), hogy azokkal *lefedjék* magukat. Jézus nem bízott minket felemás (kollaboráló) magatartásra, s így nem is kaptunk az ávótól *fedőnevet*. Jézus másra bízott: legyen a beszédünk *igen és nem*. Vagy igen vagy nem, de az igen is, a nem is, a kettő együtt – nem volt benne Jézus szótárában. Nem is volt papjaink közül egyetlen egy sem, akikre kispapokat bízhattak volna püspökeink. A szemináriumi előjáróknak élvezniök kellett a kormányzat, a Párt bizalmát. Mi nem élveztük azt, s így a szemináriumok kispapjai csak titokban, előjáróiktól rejtve kereshettek meg bennünket.

Egyetlen erős szálnak kellett megtartania minket vállalkozásunkban. Erről a szálról beszél 1974. évi karácsonyi elmélkedésem is.

Szeretetről csak szerelmes beszéljen!

Testvéreim, Izajás mai szentmisénk első olvasmányában arról beszél, hogy Maga az Isten az, aki a szabadulást hozza az Ő népének. A latin-amerikai teológia, a Harmadik világ teológiája – felszabadítási teológiának mondja magát. Támadóinak ez a teológia azt válaszolja, hogy sokkal többről akar beszélni, mint merő forradalmi teológiáról. Az ember teljes értékű felszabadításáról akar beszélni akkor, amikor Istenről szóló logoszt, azaz igét akar keresztény teológiaként beleállítani a keresztény igehirdetés és a Krisztust-értelmezés történetébe. Az Isten szabadulást akar hozni az embernek, maga az Isten akarja azt elhozni. Aztán lett az egészből – egy csecsemő. Egy csecsemő, aki magát sem tudja megvédeni. Mások megvédésére, mások szeretetére reászorulón fekszik egy egyszerű pólyácskába bugyolálva. Olyan egyszerűbe, amilyent hosszú úton magával hordhat egy úton levő várandós asszony, akinek az úton elérkezhetik az ő órája. Isten maga hozza a szabadulást az Ő népének – énekli Izajás sok-sok századdal a betlehemi éjszaka előtt... És lett belőle ez az egyszerű pólyácskába betakart csecsemő, és lett belőle istálló és jászol, amelybe meleget csak a marha lehel. A Kunszentmárton mezővárosában született karácsonyi népi ének elmondja, hogy mi mindene nem volt meg ennek a Kisbabának. Nincs Jézusnak ruhácskája, / Nincs Jézusnak subácskája... /Úgy kell néki, jól van néki, / Minek ment Jeruzsálembe, / Mért nem jött Kunszentmártonba...

Ez lett az Izajástól megígért szabadulásból, amelyet Isten maga hoz el az Ő népének. A folytatás méltó párja volt a kezdetnek. Olyan, hogy Istennek az izajási vonalában álló legkülönb és legnagyobb tolmácsa, a prófétáknál is nagyobb tolmács, Keresztelő Szent János Machaira várának börtönében ül. S onnan elküldi Jézustól még meg nem hódított tanítványait Jézushoz ezzel a kérdéssel:

– *Te vagy az Eljövendő, a megígért szabadító, maga az Isten által hozott szabadulás, vagy mást várjunk?*

Az ember szabadulásra váró lény. El kell jutnunk oda, hogy jóllakjunk és legyen melegítő ruhánk és meleg lakásunk, hogy megvilágosodhassék előttünk: mérhetetlenül többre van szükségünk ahhoz, hogy megszabaduljunk a szorongatásoktól, a lét fojtogatásaitól és kínjaitól, mint hogy enivalónk, ruhánk és lakásunk legyen. Az embert szorongatja a betegség, szorongatja a halál, szorongatja a sikertelenség, szorongatja az élet értelmetlensége, és szorongatja a magány. Rengeteg minden szorongatja az embert. Ezekből a szorongatásokból, amelyek sokszor kínosabbaknak és értelmetlenebbnek tetszenek, mint az éhség és fázás, ruhátlanság és lakástalanság szorongatásai, várja az ember a szabadulást, amelyet Isten maga hoz el számára. Várja... És jött egy szeretetet és védelmet igénylő kiszolgáltatott csecsemő... Várja, és a folytatás olyasvalami lett, amitől az Isten első számú tolmácsa nyugodtan rohadhatott Machaira várában, várva a pillanatra, amikor egy szép táncoló leány kedvéért, egy szép asszony öleléséért, ennek az első számú prófétának a fejét egy tálcára teszik. Isten maga hozza a szabadulást?

Életének egy nagyon válságos percében Keresztelő Szent János megkérdőjelezte a századokon keresztül folyó ígéretnek az értékét, és megkérdőjelezte az ígéret teljesedését. Mi is kérdezzük: Mi szabadít meg bennünket a szorongástól? Mi adja nekünk a szabadulást? Az embert nem teszi boldoggá az, ami majd csak lesz. Nemcsak a köszönöm szépennel lehet dugig és unalomig tele a padlás. Ígérettel is tele lehet ez a padlás. Annyi az ember és az emberiség történetében a semmivé lett ígéret. Szabó Lőrincre emlékezem, aki húszévesen írta le e sorokat: Nézd, új jakobinusok állnak a Volga vizénél! / s már csattog az ostor, új urak ostora új rabokon. / Új rabok, új éhség, új börtönök! / Újra hiába zökkent régi sínéről újabbra a régi világ: / új függönyök mögött perog az ember Tragédiája, / s üres egekbe vezérli a bűn a szeretet dalát.

Szoltsenyicin művei döbbenetes erővel számolnak be róla, miként nem valósulnak meg a legharsányabb és legmegalapozottabbaknak látszó ígéretetek. Hogy ezekre az ígéretetekre, amelyek hamis ígéreteteknek bizonyultak az ember számára, egyáltalában sor került, csak úgy volt lehetséges, hogy beleunt az emberiség azokba az ígéretetekbe, amelyeket Isten, Jézus és az Anyaszentegyház nevében ígérték neki. Többet érőnek látszott minden olyan ígéret, amely zárójelbe tette Isten, Jézus és az Egyház nevét. Többnek, mert unalomig megelégtelte az ember, hogy megetessék a jövőben és a majd bekövetkező boldogsággal; a magam bűnét és a másoktól és helyettem és nevemben elkövetett bűnöket megbocsátó Istennek a megbocsátásából fakadó boldogsággal.

Az ember nem érdektelen a jövő iránt. De a jövő csak akkor szolgálhat bele az ember felszabadulásába, ha van valami jel, amely záloga, biztosítéka és előkészítője az ígéret jövőbeli teljesülésének. Az Isten maga hozza a szabadulást... De hogy ezek a sorok muzsikáljanak az ember számára, ahhoz valami behelyettesítésre van szükség. Meg kell érteni, hogy ez az Isten egészen bensőségesen egyet jelent a szeretettel. A Szeretet maga hozza a szabadulást az embernek. Csak ez hozza a szabadulást, semmi más. Nem! Mert az az igazság, hogy ember vagyok: szeretném, ha szeretnének. Mesélhet akárki akármit, és szólhat prófétai bizonyágtevő erővel akárki akármit... akár az eredeti bűn eltörlésével megszünt elidegenedés végleges és végérvényes megszűnéséről is – mindez csak szó a számomra. Szó, amelyik semmit sem szól hozzá az életemhez: szeretném, ha szeretnének. Ha van, aki szeret engem, akkor szorongásaimban van orvosság; akkor van, akihez odabújhatok, akkor van, aki engem megért... akkor nem vagyok egyedül. Az Isten maga hozza a szabadulást, a Szeretet maga hozza a szabadulást. Legyen az Isten akárki más, mint a Szeretet, ha nem az, akkor nem hozhat számomra semmiféle szabadulást. A prófétai ígéretetek abban az esetben jelenthetnek számomra valamit, ha ez az Isten maga a Szeretet. Tapasztalni akarom... nagyon közlő, életközeli, emberközeli és embertől akarom tapasztalni, hogy szeret. Tapasztalni akarom, hogy értem van, hogy fontos vagyok neki, hogy összehasonlíthatatlanul és mérhetetlenül több

vagyok számára, mint valaki, akire csak reá kell köszönnie, meg kell emelnie a kalapját, széjjel kell húznia a száját jobbra és balra 1 cm-re.

Amikor idáig eljutok az elmélkedésben, már látom, merre kell tovább mennem. Te is azt akarod, hogy szeressenek; én is azt akarom, hogy szeressenek; ő is azt akarja, hogy szeressék. Micsoda sírás- és zokogáskórus állítható össze ebből a tenger szorongásból, szabadulást és megszabadulást várásból. Nem kell nagy ész, hogy rájöjjenek: Nem szerethetnek engem, ha én nem szeretek. Közel négymilliárd ember vár egytől, kettőtől, háromtól, négytől, tíztől szeretetet, s az Isten nem tud négymilliárd és negyvenmilliárd példányban újra és újra megtestesülni. De valamit tud. belelehelni a maga Lelkét négymilliárd emberbe. Olyan lelket lehelt belé mindegyikünkbe, hogy mindegyikünk tud tíz másikat szeretni. Van negyvenmilliárd ember, én reám is juthat tíz, akinek én nagyon fontos vagyok. Meg kell tanulnom tehát a szeretet művészetét, csak így következik el a szabadulás számomra.

A szeretet művészetét meg kell tanulni. Azt kell szeretnem, aki igényli, hogy szeressem őt. Borzaszó szorongások és fél nem szabadultságok következnek be abból, ha olyasvalakit akarok szeretni, aki nem szorul reá a szeretetemre. Nem kell fojtogatnom, nem kell gyilkolnom szeretetem felkínálásával azt, aki nagyon jól megvan énnélkülem. Ha ezt csinálom, nem őt akarom szeretni, hanem magamat akarom szeretni azzal a rövidzárlattal, amely önmagától csak önmagáig, boldogtalan önmagáig ér. Meg kell tanulnom a szeretet művészetét. Azt kell adnom a másoknak, amit vár tőlem. Figyelnem kell tudni a másokra: mi az, amit igényel tőlem.

Ugyanakkor nem lehet végső szempontom, hogy mi az, amit ő vár tőlem. Miközben teszem, amit kíván tőlem, világosan éljen bennem a végső szempont: meg kell tanítanom szeretni. Meg kell tanítanom őt is arra, ami biztosítja számára a végleges felszabadulást. Maga az Isten hozza a szabadulást nekünk. Ha megértettük, hogy Isten a Szeretet, akkor a szeretet hozza a szabadulást nekünk.

Ez a szeretet teljesítményekben fog jelentkezni: mennyiségben kifejezhető teljesítményekben, minőségben kifejezhető teljesítményekben. Kitakarított szobában, leadott fizetésben, időben fölkelésben, munkahelyi helytállásban és egyéb nagyon prózai, mindennapos cselekedetekben fog majd megjelenni. Nem fog himnikus érzéseket kelteni szívünkbe, de valamit belerak majd a szívünkbe. Egész életünkre szólóan egy hangot, amelyik hang világosan szól: Azt teszed, amit kell... a jót teszed... azt teszed, amire lettél... az értelmeset teszed. És ahogy a vasreszelék rendeződik az üveg alá tett mágnespatkó hatására, úgy rendeződöm én is majd annak erejében, hogy tanulom a szeretet művészetét. Úgy rendeződöm minden porcikámmal és egész életemmel – Isten rólam, rólunk, emberekről elgondolt gondolata szerint.

A Szeretet maga hozza a szabadítást az ember számára a szorongásokból, az élet értelmetlenségéből, a magányból, s abból, amit Goethe Faustja így fejezett ki: Egy kutya se élne így tovább. Bizony nem. Ha a szeretetre megteremtett ember megpróbál valami egyéb törvényhez igazodni, akkor olyan az élete, hogy egy kutya sem cserélne vele.

Szeretetről csak szerelmes beszéljen, mert aki nem szerelmes, az hiába beszél a szeretetről. Nem lesz meleg a saját szíve, és másoknak sem fogja meleggé tenni a szívét. Csak a szerelmes beszéljen a szeretetről. Vágy, szerényebben fogalmazva, aki nem adja föl soha a reményt, a küzdelmet és a törekvést, hogy újra és újra szerelmes legyen; aki tovább harcol érte – ha el is halványodott a szerelem életében –, hogy az a szerelem megint olyan erős legyen, mint amilyen volt.

Kibe lehet szerelmesnek lenni? Abba, aki engem nagyon szeret, aki mindig van számomra, aki nem fordít nekem sohasem hátat, aki nem szeszélyes, s akivel szemben nem lehetek olyan pimasz, hogy ne álljon újra szóba velem. Abba, aki látva bögő képemet és folyó könnyeimet, ezt mondja: Nem számít semmit, kezdhetünk mindent újra. Amíg szerelmes vagyok abba, aki ilyen, addig nem fáradok bele abba, hogy mindennap újra kezdjem a szeretetet. S amíg mindennap újra kezdem a szeretetet, addig fiatal vagyok. Addig nem vagyok életunt, addig

meg tudok birkózni betegséggel, börtönnel, halállal is. Addig megbirkózom magánnyal és mindazzal, amit az élet jelent. Még a legborzasztóbbal is, saját bűneimmel. Amíg szerelmes vagyok, addig nem legyintek saját magamra. Amíg szerelmes vagyok, addig ember vagyok, aki tovább tud menni az úton. Amíg szerelmes vagyok, addig szeretni tudok; s amíg szeretni tudok, addig engem is szeretnek. S amíg szeretnek, addig nincs szorongás a szívemben.

A Szeretet hozza a szabadulást. Ezért ezt a szeretetet kell deklinálnom az eszemmel, és ezt kell deklinálnom és konjugálnom az akaratommal, és ezt kell beleraknom abba, ami értelemnél és akaratnál mélyebben van bennem. Ezt kell átölelnem az érzelmeimmel. Őszülő vagy nem őszülő fejjel – betlehemi éjszakának Kisbabája, fel tud-e melegedni a szívem irántad? Mert amíg föl tud melegedni a szívem, addig boldog is tudok lenni. Amen.

A szerelem mindig termékeny. Sohasem meddő. Hallottátok ezt a mesét: *a Kisbaba felnőtt, szerelmes lett az Istenbe, aztán senkit sem talált, akire szeretetét áraszthatta volna, s visszament Atyjához azzal, hogy nem sikerült...* Ilyen történet nincs. Ez a történet nem Jézus története. A Bokor története is addig jézusi történet, amíg van benne termékeny szerelem. A karácsony előtt induló év is, hiába őszöltem a József Atillában, ilyen év volt. '75 nyarán már három B-lyg-ot tartunk: Ócsán Bisztrai Lacinál, Súlyben Szegedi Lacinál, és Szentlelken Havasy Gyuszinál, mert 11 új bést hívhattunk meg. Kik? Hát az alapközösségek és a Kávétagjai – közös és egyhangú döntések alapján. Boldog örömben és reménységben, mert ezek a testvéreink is beindultak. Mind a maguk módján. Mit csináltak? Gyűjtöttek valakiket: népet az Isten Országá építésére.

Kiket? A régi debreceniekből Erzsót és Emilt, akik az Öregek I.-ben leltek otthonra. S beért az Öregek II.-nek a népe is. Ott vannak a Pelék: Mária és Karcsi, Gyombolaiék: Éva és Marci, s beért Sári is, akivel még '49-ben találkoztam az első szegedi lgy-omon, s aki már '45-ben is ott volt Szakcson, a háború utáni első ifjúsági táboron, melyen rajta kívül még egyikünk sem vett részt. És Sári férje, Pista, nem volt ott? Ő nem, s később sem lett bés. Megakadt fejlődésében vagy más okon? Ki tudja? Pedig sokat jártam hozzájuk, nagyon szerettem is Pistát, évek hosszú során hozzájuk jártunk rendre újévezni, s bekerült Pista talán az Öregek II.-be is. Aztán valahogyan elmaradt belőle.

Egy alkalommal a KIO első kötetéről beszéltem Pistával, s a Fiú szentháromsági szerepéről volt szó – már nem tudom melyik szerepéről –, s Pista ezt találta mondani:

– Úgy lehetséges az, amit kérdésbe tettél, hogy nem is volt a Szentháromság második személye Jézus.

Megállt szavára az ütő bennem, s csak ennyit mondtam:

– Körünkben nem lehet ilyet mondani.

Talán nem is gondolta komolyan, amit mondott, csak jópofáskodni akart... Majd harminc évvel később azt fogalmazzák valakik közülünk, hogy *katolikus gyökerű* közösség a Bokor. Nem csak ilyen gyökerűnek, hanem *katolikus* közösségnek éltük meg magunkat mindnyájan még harminc éve, mely szívesen látja ugyan a nem katolikus (pl. protestáns) érdeklődőket, de a katolikus Kérdőt nem kérdőjelezhetette még meg senki, mert nem felbontani jöttünk a törvényt, hanem jézusivá tökéletesíteni, s ahhoz felzárkózni.

És beérni látszott Müli Magdija is, aki részt vett '50-ben a pesti lányoknak tartott börsönyi lgy-omon, s Mülivel együtt istápoljt bujdosásom idején 56 után, s akit majd '61 után otthon-otthon hagytunk, amikor Pistával kajakozni mentünk. S beért a szeminarista Lajcsi is, az akkor még szemhatárunkon kívül eső Erdő Péter évfolyamtársa. Meg beért Zsuzsa is a Fialatok I.-ből, aki részt vett a börtön utáni első lgy-on a csatárkai faházban, és még Zsike is, aki a Bokor abszolút rekordere, mert, miként Mária Terézia is, 16 gyereket szült Nácinak, és egyenként mindet...

– *Ha minket is elfűj az idők zivatarja, nem lesz az Istennek soha több magyarja* – énekelte 1848-ban Arany János. Lehet, de amíg él a Bokor, mindig lesz az Istennek magyarja. Miért?

Mert addig nem felejtjük, hogy ha az Isten nyulat ad, füvet is ad hozzá, s ránk is érvényes, amit Ady énekelt Polóniáról: *Halat a Visztula s gyermeket / A lengyel asszony ad örökké... , S nincs ott pokol és nincs ott Halál, / Ahol dalolni s szülni tudnak.* Olyannyira katolikusok voltunk, hogy nem kevesen túlteljesítették akkor jelszavunkat a *féltucat gyerekről*, pedig senki se mondta nekünk, mint a jezsuita páter kettőkézű szüleimnek: Kedveseim, nagyon szeretem magukat, de a pokolba kerülni nem akarok maguk miatt... s lett ebből még öt Bulányi-gyerek.

Erről jut eszembe, hogy alighanem ezen a nyáron nyaraltunk először Sikondán. Az előző évben pedig hol? Már meg nem mondom. Miért? Mert akkoriban még nem írtam Naplót, melyből most egyszerűen csak kikereshem. Nem írtam, de ha írtam volna, akkor már túl lennék a harmincadik kötetben, s ezt az irdatlan mennyiségű betűtömeget ki olvasná el? Mással voltam elfoglalva: szerencsére mást kellett írnom. Két évet is nyaraltunk ott, nem is tudom már, ki szerezte ezt a lehetőséget nekünk. Volt ott egy fiúszobánk, meg egy lányszobánk. Reggel miséztünk, elmékedtünk, zsolozsmáztunk, nap közben meg fürödtünk, aludtunk, s este meg nótáztunk bele az éjszakába, s erről jutott most eszembe Sikonda.

Énekeltük a *Felszállott a páva* Ady-írta, mindegyik szakaszát. De hittel: *Vagy lesz értelmük az új magyar igéknek...*, s mi közben a mi hitünkre s igéinkre gondoltunk. Belemelegedtünk, s éjfél fele járt már az idő – népdal kincsünk kifogyhatatlan volt –, s a sor rám kerülvén, rázendítettem én is egyre:

– *Meghalt, meghalt a cigányok vajdája, vajdája. A vajdáné sátorfáját siratja, siratja: Gáre gyopár bigyánszkule gajdule, gajdule, hoppingále, szavalingi szuszkiri, szuszkiri.*

S ahogy énekelünk, egyszer csak cigányok másznak át a kerítés bezárt vaskapuján, s mondják, hogy ezt énekeljem nekik el másodszer is. Énekeljük, s ők a lábunkhoz guggolván, révülten hallgatják. Volt-e valami értelme e feltehetően cigány szavaknak, nem tudom, de megfogta őket fajuk dallama, a *vajdáné síratójáé*. Ma is borzongok ettől a páratlan, cigányokkal találkozástól életemben, amikor megérezhettem, hogy két etnikum, az övéké meg a miénk, egy pillanatra egybeforr, mert azt énekelem, amit ők a magukénak tudnak. S ez is beletartozik abba a szerelembe, melytől kótyagos volt Jézus, s nyomában én is és más is azzá lett. Abba, hogy a szerelem nem ismer határokat, egybe akar ölelni mindenkit. A cigányokat is. A hétgyerekes Takács Guszti mondta egyszer:

– A jövő századra már csak takácsok meg cigányok lesznek az országban.

Bokor-gyerekek is, ha jól látom. Hogyan csináltuk, amikor mindenki sírt, hogy nem lehet megélni abból, amit keresünk? Mindenki magában is valahogyan, de a két-három hetenkénti csoporttalálkozókon – közösen is. Ott hogyan? Szövegeket analizáltunk, s mivel a jézusi szövegeket a KIO már analizálta, valamikor ráfanyalodtunk a páliakra. Az elmúlt hetekben volt egy kis létszámúvá zsugorodott közösségi találkozó, s azon egy, csak pár esztendő Bokor-múlttal rendelkező, huszonéves meg találta kérdezni:

– És mitől lelkesedtetek be?

Gondolkodtam, s rávágtam:

– Alighanem az analízistól is.

– Hogyan kell azt?

– Ha kedvetek van hozzá, szívesen megmutatom.

Ráállottak, s én mondtam:

– Vegyetek elő papírt és ceruzát. – Majd kiosztottam nekik három különböző szentírást. Egy Károly-, egy Békés-Dallos s egy Csia Sándor-félét, magamnak pedig elővettem a görög eredetű s annak Jeromos-féle latinra fordítását. Este nyolc óra volt már, s nem a szokásos kilenckor, hanem tízkor mentek haza.

– Keressétek meg a Római levél 1. fejezetének 1. versét!

Felolvasta mindenki a maga szövegét, én is lefordítottam az eredetűt, meg a latinját.

– Most maradjunk vagy jó öt percet csendben, s próbáljatok ebből a versből lehetőleg tö- vagy egyszerű mondatokban megállapításokat formálni.

Amikor már mindegyikünk abbahagyta az írást, ki-ki felolvasta, amit legyártott. Utána meg azt mondtam, hogy próbáljunk most közösen megegyezni, hogy melyeket fogadjuk el a leírt mondatokból. S hozzáfogtunk az egyezkedéshez. Munka közben rendre elmondtam a harminc évvel korábban kialakult elveit az analízisnek:

– Kódexmásolás nincs! Elmélgedések sincsenek, akármilyen helyesek legyenek is önmagukban meg jámborak! Csak azokat a megállapításokat fogadjuk el, amelyeket a szerzőnek, aki leírta valamikor ezt a verset, *szükségképpen gondolnia kellett*, amikor versét megfogalmazta. A szóban forgó vers ezt mondta: Pál, Krisztus Jézus szolgája, meghívott küldött, akit elkülönítettek Isten jóhírére.

Jó egy vagy másfél óra múltán a következő tételekben állapotunk meg:

1. Pál – Jézus szolgája vagy rabszolgája.
2. Pál Jézust szolgálja.
3. Jézus – a Krisztus, azaz a Messiás.
4. Pál – küldött.
5. Pált valaki küldte.
6. Pált vagy az Isten vagy Jézus küldte.
7. Pál meghívásban részesült.
8. Pált elkülönítette valaki. Isten vagy Jézus lehet ez a valaki.
9. Isten – van.
10. Istennek van jóhíre.
11. A jóhír hirdető.
12. Pál ennek a hirdetésnek szolgája, meghívottja, elkülönített küldöttje.
13. Pálban nem saját akaratából született meg az elhatározás, hogy hirdesse a jóhírt.
14. Pál ismeri Isten jóhírét.
15. Jézust szolgálni – ez Isten jóhírének hirdetését jelenti.
16. Jézust szolgálni kell.
17. A kortársai közül lett Pál elkülönítve erre a feladatra.
18. Van, akit Isten nem különít el erre a feladatra.

A munkát elvégezve, azt mondtam, hogy most gyújtsunk gyertyát. Eloltottuk a villanyt, és sötétben maradtunk. A hosszú csendet magam törtem meg. Mivel? Egy elmélgedéssel. Miről? Próbáltam behelyettesíteni magamat Pállal. Megköszöntem, hogy én is megismertem Jézust, hogy a szolgája lettem, hogy elkülönítettek... Aztán vagy öt perc múlva abbahagytam. Újra csend lett. Aztán szép sorjában megszólalt a három fiatal, s ők is imádkoztak, és nem röviden, és nem szabványosat. A lelkük mélyéből imádkoztak. És nagyon úgy tetszett számomra, hogy mindannyian lelkesek lettünk újra, harminc év után is attól, amit csináltunk.

A megszokott rend szerint azért választottunk a találkozó végén a következőre házifeladatot is. Nagyon kíváncsian várom a januári, a következő találkozást. Azt, hogy igénylik-e az analízis folytatását? S azt is, hogy igényelnek-e egy olyan lelkigyakorlatot, melyen reggeltől estig és három napon keresztül csak ezt csináljuk? Lehet, hogy nem. Lehet, hogy leves-felmelegítésnek érzik. De apáik nemzedéke ezen nevelkedett, nagyapáiké is, és ennek erejében lettek lelkesek, és csináltak is valamit. Az Isten Országában az írástudónak *régit és újat* kell előhozni kincseiből (Mt 13,52).

Mit írtam akkoriban Napló helyett? Csak '79-ben mentem nyugdíjba. A Tempót már '69-ben otthagytam, 71 őszén Dombi Feri elment Alsószentivánba, s hamarosan nekem is kitélt ott Szenderfi plébánosnál az esztendőm, tehát csak fordításokból éltem. Ez a fordítás viszonylag kevés időmet vette igénybe, így is fényesen megéltem belőle. Olyan anyagokat kaptam, hogy egy délelőtt megkerestem velük ezer forintot is. Milyeneket? Példaként elmondok egyet. Az ELTE filozófiai tanszékén működött egy professzor, s az logika-történetet akart előadni. A logika történetét pedig megírta egy német tudós, akinek *Ueberweg*

volt a neve. Öt kötetben írta meg. Az öt kötet lapjain felül volt egy-két sor magyarázó német szöveg, alatta pedig az illusztráló szövegek – görög, latin, ófrancia, ónémet, óangol nyelven. Lektort is kellett szerezni. A Nyelvtudományi Intézet hivatalosan igazolta, hogy az erre alkalmas személyt Kovács Teréznek hívják. Sürgősséggel rendelték. A fordítási alapdíjra járt 25-25 % kiegészítés, mert sürgős volt a munka, mert különleges szakszöveg volt, mert kihalt nyelveken írták. A lektorálásért is járt 50 %. Azt is én kaptam meg. Hogyan? Úgy, hogy egy példányt a lektor javított... – néhány stiláris mozzanatot. Ez összesen 125 % felárat jelentett.

A közelemben – akkor már újból az Atilla úton laktam, csak a másik végén, a Moszkva tér közelében – élt egy asszony, aki nem tudott eljárni sehova sem dolgozni, mert vigyáznia kellett 200 cm magas kisfiára, aki értelmi fogyatékos volt – egy három éves gyerek értelmi képességeivel. Reggel 8-ra mentem, ő várt már az előre elkészített és összegémelt, beindigóztott hat lappal – negyven példányban. Úgy diktáltam, hogy nem kellett megállnom, ha lapvégére érkezett. Csak kidobta a teleírt lapot, kiszedte a következőből a gémkapcsot egy-két másodperc alatt, s így én folyamatosan diktálhattam tovább a szöveget. S készülnöm a diktálásra nem kellett? Hát csak annyit, hogy otthon átolvastam a szöveget. A német és a középkori skolasztikus latin szöveget gond nélkül értettem, kezembe se kellett vennem a szótárat. A ritkásan előforduló görög meg ó-francia stb. szövegekkel bíbelődtem egy kicsit, de jegyzetet nem kellett készítenem, tudtam azokat is kapásból fordítani. Déli 12-re elfogyott a negyven lap. Azokat a gépelőm másnapra széjjelszedte, az indigókat berakta a következő alkalomra szóló negyven egységbe, s én megkaptam a hat példányt, amikor újra mentem. Hetenként egy pár délelőttöt dolgoztam, s kerestem egy-egy alkalommal jó ezer forintot. A hármezer forintos havi fizetés akkoriban már jó fizetésnek számított. S a gépelőm is jól járt: az alapdíjon felül kapott valamit a plusz példányokért is, s a lektorálás következtében dupla alapdíjat. Nem én fizettem őt, hanem közvetlenül a Fordító Irodánál vette fel a munkájáért járó pénzt. A szövegeket pedig az Irodába Éva anyánk szállította, akivel sűrű kapcsolatot tartottam fenn Bokor-beli dolgok diktálása címén, aki naponként adta le anyagjait ott, mert Demény Pali gépelője volt. Nekem csak havonként kellett bemennem, hogy hazafuvarozzam a pénzt. Mire költöttem? Majd elmondom, ha odaérünk, mert most még csak '74 végén járunk.

AZ imént kérdeztem, hogy mit írtam akkoriban Napló helyett. Hát Pál-szintézist. *Szent Pál teológiáját* nyolc kötetben, s jó húsz éven át, ha nem is egyfolytában. Jézussal könnyű dolgom volt. Az ajkára adott anyagot feldolgoztam röpké hét év alatt, s közben még trógeroltam is a Tempónál. Pállal nehezebb volt a dolgom. Nem volt a páli anyag hosszabb a Jézus ajkára adott anyagnál, de Pál teológus volt, Jézus meg néptanító. Jézus főleg csak mesélt és mesélt, Pál meg úgy fogalmazott, mint aki elvégezte a jeruzsálemi teológiai főiskolát, meg még Arábián is volt – hitem szerint – egy három éves posztgraduális tanfolyamon. Meg sem kíséreltem a jézusi anyagnál használt módszerrel dolgozni: azzal, hogy kiírom a teológiai tartalmú mondatokat, s betűket írok hozzá. Csak megpróbáltam a páli anyagot beönteni a hét év alatt megformálódott jézusi végeredményekbe. A *Honnan jött?* tematikában a páli anyag csak egy hosszú fejezetet adott: *Szeretet és Szentháromság* – egyetlen numerusát a *Szent Pál teológiája* c. művem 113 numerusának. A *Miért jött?* pedig elnyelte az egész páli anyagot. *Az Út-ból* csak egy vékony kötetecske lett: *Erény-e az engedelmesség?* címmel. Pál életét már nem írtam meg, hiszen ő még sem testesült meg Betlehemben – ezért hiányzik a *Nem fogaduk be!* paralellje. S hiányzik *Az Ország* megfelelő kötete is, mert ez az ország Pált kevésbé érdekelte, mint Jézust.

Több mint húsz éven keresztül dolgoztam rajta. Már ebben a '74-es esztendőben megjelenik a Karajban nyolc numerus a 113-ból, és sorban évről-évre a többi numerus anyaga. De annak okát, hogy ennyire nem volt beönthető a páli életmű abba a jézusi keretbe, amelyet a KIO-ban megalkottam, meg kell mutatnom. *Szent Pál teológiája* c. művem első numerusának címe: ORSZÁG ÉS EGYHÁZ. Ebben található egy táblázat. Ebből készítek kivonatot annak

megmutatására, hogy a két anyag nem illik össze. A táblázat felsorol egy csomó szót, s megadja, hogy hányszor fordulnak elő ezek a szavak Pál 13 levelében, az Evangéliumokban, az Újszövetség egészében, s milyen gyakorisággal. Ha arányosan fordulnak elő, azaz ugyanazon gyakorisággal, akkor a gyakorisági mutató: 1. Ha Pálnál nagyobb a gyakoriság, azaz, ha többször használja, mint az evangéliumok, akkor nagyobb. Ha kevesebbszer, akkor kisebb ez a mutató. A szavak sorrendje követi a görög ábécét.

		<u>Pál</u>	<u>Ev.</u>	<u>Úsz.</u>	<u>Gyakoriság</u>
basileia =	ország	14	126	162	0,2
dikaiosüné =	istenektetés	57	10	91	11
ekklésié =	egyház	62	3	114	41
euaggelion =	jóhír	60	12	76	10
mathétés =	tanítvány	0	234	262	nulla
pistis =	hit	140	24	243	12
kharis =	kegyelem	10	12	155	17
Khristos =	Krisztus	379	55	529	16

Látható, hogy az ország és a tanítvány szavaknak Pálnál 0,2 vagy 0 a gyakorisága – ezek az evangéliumok szavai. A többi szavak pedig 11-szer... 41-szer sűrűbben fordulnak elő a páli levelekben, mint az evangéliumokban. Ez a tényállás lehetővé tesz egy megállapítást: az evangéliumok Jézusa TANÍTVÁNYOKBÓL álló ORSZÁGRÓL beszél, Pál pedig EGYHÁZRÓL, melynek KRISZTUS a KEGYELEM és a HIT erejében megszerezte az ISTENNEKTETÉST, ahogyan azt a páli EVANGÉLIUM előadja. – Pálnak esze ágában sem volt az, hogy ő Jézus tanítványa lett volna. A *küldöttje* volt annak, akit sose látott. Az volt? Ő minden esetre úgy gondolta, és az életét adta ezért a gondolatáért.

Hát az ő életművével szórakoztam én jó húsz esztendőn keresztül. A nyolcadik kötet majd 1998 nagybőjtjében jelenik meg – a Bokorliget kiadónál. S most meg '74-et írunk, és Sikondán nyaralunk, s az egész úgy került elő, hogy azt akartam elmondani, hogy miket csináltam én délelőttönként, amikor testvéreim szorgosan építették a szocializmust, én meg még nem írtam Naplót, s annak kötetei nem jelentek meg a Püski kiadónál. Írtam a Pál szintézist. Elmondhatatlan mennyiségű papírost összefirkáltam, s kerestem és kerestem a páli lélek gondolattekervényei között azt az alapot, amelyből élt és dolgozott egy ember, aki szerelmes volt a Jóistenbe, no meg Jézusba, akit sose látott, sose hallott, de csak róla tudott beszélni: *Élek. De többé nem én, hanem a Krisztus él bennem.* Neki nem voltak kétségei, miként a Keresztelőnek, Pál mélyen meg volt győződve arról, hogy Jézus – a Messiás, a Krisztus.

Lezárom ezt az évet az 74/5-ös Karaj-kötet *Előszavának* utolsó mondatával: *Te pedig, aki a füzetet olvasod, gondolkozz el: Urunk 1974. esztendejében ilyenek voltunk, Tudjuk, merre kell mennünk. De hogyan tovább? Ha szeretsz, erre válaszolj!*